

RAHMAT FAYZIYNJNG "HAZRATI INSON" ROMANI HAQIDA

Tajiyeva Gulchehra Qosimovna

Buxoro viloyati Buxoro tumani 12-umumta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Taniqli adib Rahmat Fayziy 1918 yili Toshkentning Beshyog'och dahasida, kosib oilasida dunyo keldi. U o'rta maktabni tugatib, elektr-mexanika texnikumida o'qidi. So'ng respublika gazetalari tahririyatlarida ishladi. Uning dastlabki she'riy mashqlari, lavha, ocherklari ham gazetarlar sahifalarida e'lon qilindi va uning qalami yildan yilga charxlanib bordi. Ikkinchi jahon urushidan keyingi tinch qurilish yillarida yozuvchi "To'y to'yonasi" (1951), Mirzacho'lni o'zlashtirayotgan yoshlarga bag'ishlangan "Cho'lga bahor keldi" (1951), "Povest va hikoyalar" (1954), "Shohi darparda" (1958) kabi qissa, ocherk va hikoyalar to'plamlari bilan elga tanildi. Rahmat Fayziy 1969 yili shu ssenariy asosida yaratgan "Hazrati Inson" romanida temirchi Mahkam ota va Mehriniso opa hayoti orqali oddiy kishilarning front orti mehnati, qahramonligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: Mahkam ota va Mehriniso opa,temirchi,front orti,urush,qahramonlik.

Mehrinisa eri idoraga borib kelaman, deb chiqib ketgach, dasturxonni yig'ib, samovarning kulini qoqdi, suv to'ldirib, olovini yangiladi. Eri ko'chadan kelguncha yengil-elpi kirlarini yuvib olmoqchi bo'ldi. Aksiga olib, ertalab limmo-lim oqayotgan suv tinib qolibdi, ariqning takkinasida jildirab yotibdi. Kecha kechqurun, loaqal azonda chelaklarga to'ldirib olmaganiga achindi. Zahri sinib, tinib turardi. Mehrinisa shularni ko'nglidan o'tkazib, ikkita chelakni hovuzcha labiga olib bordi. Zndi yog'log'i bilan to'ldira boshlaganida, eshikdan Iqbol satang kirib keldi. — Kuyov bola yo'qlarmi deyman, taq-tuqlari eshitilmaydi,— deganicha ikki qo'lini cho'zib, Mehrinisaga yaqinlashdi, — bir dam olsin debdilarda-a? Mehrinisa yog'log'ini qo'yib, malul-xotirlik bilan o'rnidan turarkan, «Kap-katta bo'lsayam bachkanaligi qolmadi-da, «kuyov bola»ga balo bormi», deya ensasi qotib, g'ijindi-yu, ko'zi ko'ziga tushib, shu lahzadayoq chehrasi yorishib ketdi. Iqbol satangning ko'zlarida sehri bor, bir qaragan odamini rom qilib oladi, deyishardi xotinlar. Mehrinisa bunga ishonmasdi, Shu rost ekanmi, hozir ko'risha turib, o'zi ham shunday holga tushdi, bachkana qilig'ini ham unutdi, dilgirligi ham yozilganday bo'ldi. Qaysi bir yiliyam bir to'yda maqtab gapirgan gaplari esiga tushib ketdi.

— Huzur-huzur sizniki-da, Mehrinisa,— derdi Iqbol satang uni quchog'idan qo'yib yubormay, — baliqdaysiz a, baliqday. Tup tup, qo'rqmang, ko'zimda xolim yo'q, qoqindiq.
— Qo'ying, opa, shu gaplarni. Xotin kishi o'ttizdan oshdi o'tin bo'ladi.

— Oho, siz o‘tin bo‘lgandayam shunaqangi o‘tinsizki, olovingizga hali to‘rtta Mahkamvoy yonadi-ya, girgitton.

Chindan ham Mehrinisa ellikka yaqinlashgan bo‘lishiga qaramay, o‘zini oldirmagan, yosh juvonlardek baquvvat, tetik edi. O‘rta bo‘y, to‘laligi saxti sumbatiga judayam yarashgan, agar sal et qo‘ysa yoki tashlasa qomatining bu xushsuratligiga putur yetguday. Hayot tirnog‘i hali peshanasiga chiziqlar tortib ulgurmagan, tortmoqchi bo‘lgandayam kuchi yetmagan bo‘lsa kerakki, qovoqlarini uyib, xomush bo‘lib turgan paytlarida razm solgan kishi ingichka ipning bilinar-bilinmas o‘rnini payqab qoladi. Qoshlaridan hamisha o‘sma arimaganidanmi yo asli o‘zi shundaymi, unchalik quyuc bo‘lmasa hamki, terib qo‘ygandek, terganda ham bironta tolasi chiziqdan chiqmaydi, tekis. Ko‘zlari hamisha yoshlarnikidek tiyrak, kulib turadi. Kulganida ikki yuzining kulchasiidagi kulgichlari tag‘inam chuqurlashib, chap yuzining pastidagi yarim palla moshdek xolini bekitib yuboradi. Ko‘krak burma ko‘ylak qopga o‘xshaydi deyishgani bekor ekan. Sumbatiga qararkan. Saxti sumbati kelishgan juvon shu ko‘ylakda ham manaman deb turarkan. Uyga ham, to‘y-hashamlarga ham shu ko‘krak burmani kiyar, boshqasini yoqtirmasdi. O‘sma qo‘yishdan boshqa pardozni bilmagan Mehrinisani atlas ko‘ylak, pochasi jiyakli lozim, amirkon kavushda ko‘rgan qari ham, yosh ham havas bilan unga suqlanib tikilardi. Kampirlar darrov kimning kelini ekanligini surishtira boshlashardi. Necha-necha to‘yda, hatto azada ham o‘z qulog‘i bilan eshitgan u buni. Koshki kimligini surishtirib qo‘yisha qolsa, darrov nechta bolasi borligidan gap ochishardi. Befarzandligini eshitib, achinib rahmi kelganlar ham bo‘lardi, savlatiga hasad bilan tikilib, achitganlar ham. Biri: «Gulday juvon-a, shundoq o‘tayotibdi deng, sho‘rlik» desa, biri: «G‘oz yurib, sanab qadam bosishi to‘lg‘oq yemaganidan-da», derdi. Mehrinisa bunday paytlarda eshitib-eshitmaslikka olardi-da, sekin bir chekkaga chiqib turaverardi.

Qaysi bir to‘yda ham oshxonada ovqat suzayotgan ayol allakimga: «Hoy, onavi Mahkam taqachining xotini shu, bola ko‘rmay o‘tayotibdi deng?» deganini eshitib qolib o‘zini tutolmadi, hovli chekkasiga borib, yig‘lab turganida Iqbol satang payqab qolib, yoniga keldi, yupata boshladi:

— Hoy, manga qara, elama ularning gapini, og‘ziga kuchi yetmaganlar valdirayveradi-da, bo xudo, ko‘z yoshlaringdan aylansin, qo‘y yig‘lama. Bilasanmi, unaqalarga bo‘sh kelsang, battar gapiraveradi. Bo‘sh kelma. Oldilaridan besh kunlik kelinchakdek mana bunday chimirilib, tamanno bilan o‘tsang, og‘zi yumiladi, qoladi. Iqbol satang Mehrinisani kuldirdi-yu, ko‘ngli joyiga tushib oshxonaga ketdi. Mana shu yupatgani sira esidan chiqmasdi.

Iqbol satang Mehrinisaning bir narsasini — eri bilan do‘konxonada bab-baravar ishlashini yoqtirardi. Uning bardamligi, chaqqonligi, o‘zini oldirmay ochilib-sochilib, bir husniga o‘n husn qo‘shilib yurishini tug‘maganligidan ham ko‘ra shu mehnatdan deb bilardi. U o‘zidan qiyos qilardi. Esini tanibdiki, tinmaydi. Og‘ir-engil demay

mehnat qiladi. Bir lahza qo‘l qovushtirib turolmaydi. Shu vajdandirki, oltmishdan oshgan bo‘lsayam, charchashni bilmaydi, hamisha quvnoq, yuzlaridan xanda arimaydi.

Iqbol satangning hozirgi gaplari o‘sha to‘yda ko‘ngli o‘ksib turganidagi mehribonligini eslatdi.

— Voy, nima qilib turibmiz, esim qursin, opa, bu yoqqa chiqing,— dedi Mehrinisa ayvonga taklif qilib.

— Yo‘q, girgitton, o‘tirib qolaman. Hoy, opangizning o‘g‘li eson-omon yuribdimi? Shu yerdami?

Ko‘rpacha solmoqchi bo‘lib turgan Mehrinisa bir xil bo‘lib ketdi. Iqbol satang undan, «O‘g‘lingiz eson-omonmi?» deb so‘raganday bo‘ldi. Mamlakatimiz tarixini o‘rganishda milliy qadriyatlar, xalq an‘analari va urf-odatlar, islom dini tarixi, odamlarning diniy e‘ti qodlari, diniy ta‘li motlar va ularning asoschilari faoliyatini tahlil qilishda, yoritishda vorisiylik tamoyiliga amal qilish, ularni tarixiy xotira sifatida hurmat qilish, e‘zozlash va yanada boyitib borish nuqtayi nazaridan yondashmoq kerak.

Hayot xalq ning necha ming yillar davomida yaratgan milliy madaniyatini, axloq mezonlarini ikkiga ekspluatatorlar madaniyati va axloqi hamda ekspluatatsiya qilinuvchilar madaniyati va axloqiga bo‘lish, birinchisini qoralashdan iborat yo‘riq nomaning naqadar zararli ekanligini ko‘rsatdi.

Milliy madaniyatga, ma‘naviy merosga bunday yondashuv ma‘naviy qashshoqlashishga, milliy qadriyatlarining, urf-odatlarining oyoqosti qilinishiga, ko‘pgina olimlar, ma‘rifatparvarlikka olib kelganligini unut maslik kerak.